

Rydbeck si je v svojem delu zadal nalogo, da to pomanjkljivost odpravi, da torej natančno definira ljudsko grščino in ji da pravilno mesto in vlogo v jezikovnih plasteh tiste dobe. Tega ne skuša doseči s sistematičnim raziskovanjem nekega avtorja ali skupine avtorjev, ampak kot v nekakšnih sondah študira posamezne jezikovne pojave, njihovo prostorno in časovno razsežnost, in po možnosti analizira vzroke nastanka. S to metodo skuša priti do točnih analiz in definicij za ljudsko, strokovno, neotestamentarno grščino, za literarno koine, za helenistično grščino itd.

Za osnovo svojega dela je vzel tekste strokovnih pisateljev cesarske dobe do ca. 1. 150 po n. št.

V prvem, najobsežnejšem delu svoje knjige se Rydbeck ukvarja s sledečimi posebnostmi pozne grščine: z brezosebno rabljeno 3. os. pl. raznih glagolov, s konstrukcijo $\delta\mu\omicron\iota\varsigma$ + genetiv, z izrazom $\acute{\epsilon}\alpha\upsilon\tau\acute{\omega}$ v pomenu „sam od sebe, na lastno pest“, s časovnimi izrazi tipa $\pi\rho\delta$ $\delta\upsilon\omicron$ $\acute{\omega}\rho\acute{\omega}\nu$ $\tau\eta\varsigma$ $\acute{\epsilon}\pi\iota\beta\omicron\lambda\eta\varsigma$, s sintakso komparracije, z zamikl $\acute{\omicron}\delta\epsilon$ in $\acute{\omicron}\varsigma$ (oz. z njegovim namestnikom $\acute{\omicron}\sigma\tau\iota\varsigma$) in z rabo členice $\acute{\epsilon}\nu$.

O vsakem od naštetih pojavov najdemo tu zaokroženo študijo, v kateri avtorja zanesljivo vodi zelo oster posluš za sintakso. Ta ostri čut mu omogoča, da marsikdaj uspe pravilno prevrednostiti primere in analize predhodnikov (lep primer je na str. 83.), do katerih je na splošno zelo kritičen. Posreči se mu, da utrdi nekaj pasusov v raznih tekstih, kjer so bili izdajatelji v dvomu glede avtentičnosti izročila. Njegovi rezultati se večkrat izkažejo kot koristni s tem, da lahko z njimi korigira nekaj splošnih mnenj o določenih jezikovnih pojavih.

Nekaj pa vendarle pogrešamo: Ponekod bi morali biti primeri nujno citirani s daljšim pasusom. Tako n. pr. na str. 40 glagoli sami nezadostujejo za osvetlitev rabe. Avtor sam se kratkosti svojih citatov sicer zaveda (prim. str. 92), ne slutl pa, kako zelo lahko to bralca moti.

Drugi del prinaša nekaj utemeljenih prispevkov s področja leksikologije.

Avtorjeva težnja po novih definicijah in razmejitvah jezikovnih plasti pa se do kraja izkristalizira v tretjem delu knjige. Kot že prej ob samem materialu, nabranem v tekstih strokovnih pisateljev, opozarja tukaj Rydbeck ponovno na to, da marsikateri pojav najdemo lepo ispričan v strokovni literaturi in da torej nismo upravičeni pripisovati ga kratko in malo ljudski grščini. Tak primer je konstrukcija $\pi\rho\acute{\delta}$ + dvojni genetiv v časovnem pomenu, raba $\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\nu$ nam. $\acute{\epsilon}\nu$ za relativl i. dr. Te konstrukcije pripisuje Rydbeck neki vmesni plasti med vulgarnim jezikom in klasicistično grščino oz. helenistično literarno grščino. Za to vmesno plast uvaja terminus „sprachliche Zwischenschicht“ in jo pripisuje izobraženim ljudem zgodnje rimske dobe, ki so pisali brez literarnih pretenzij. Sem šteje tekste papirusov, v kolikor kažejo nek primeren jezikovni nivoau, poljudno-filozofske tekste, strokovno literaturo in Novi Testament. Ta jezikovna plast predstavlja gramatično bazo za predklasicistično grščino. Hkrati opozarja Rydbeck, da je ljudska oz. vulgarna grščina nekaj zelo težko oprijemljivega, ker imamo pač na razpolago samo pisane vire.

Rydbeckovo delo uvaja torej novo, zelo pozitivno smer v preučevanju pozne grščine. Njegova metoda postavlja stvari točneje na njihovo pravo mesto, zato bo nujno treba upoštevati ta dognanja pri bodočih študijah na tem področju.

Erika Mihevc—Gabrovcc, Ljubljana.

Willem Johan Aerts: PERIPHRASTICA. An investigation into the use of $\acute{\epsilon}\tau\upsilon\alpha\iota$ and $\acute{\epsilon}\chi\epsilon\iota\nu$ as auxiliaries or pseudo-auxiliaries in Greek from Homer up to the present day. Amsterdam, Hakkert 1965, VIII + 216 str.

Књига W. J. Aerts-a представља докторску дисертацију одбрањену на Универзитету у Амстердаму 1965. године. Она се бави, како наслов показује, перифрастичним конструкцијама у грчком језику од Хомера до данас.

У развоју грчког језика аутор разликује: „старогрчки“ период који до-
шире до 300 г. п. н. е., „којуу“, која траје од 300 г. п. н. е. до 1000 г. н. е. (тј.

обухвата и период средњевијековног грчког језика будући да су разлике у употреби конструкција које се јављају исувише незнатне да би оправдале уобичајену поделу), и „новогрчки“ који се развијао од 1000 г. н.е. до данашњег дана.

Књига садржи три поглавља. Прво, најдуже, односи се на перифразу глагола εἶναι са партиципом, друго (стр. 128—177) на сличне конструкције са глаголом εἶναι, треће (стр. 178—183) на комбинацију глагола εἶναι са инфинитивом аориста која се у новогрчком развила у перифразу за перфект/плусквамперфект.

Аутор избегава да користи назив перифраза за било коју комбинацију глагола εἶναι или εἶναι и партиципа и ограничава га само на случајеве где једна таква конструкција изражава елементарну глаголску концепцију као на пример у старогрчком: γεγραμμένον ἐστί = γέγραπται, κερύξας ἔχει = κειρέυχει; у којни: ἦν διδάσκων = ἐδίδασκεν. Приликом испитивања периода прве појаве једне одређене конструкције аутор се често ограничава само на констатовање чињеница, држи се структуралистичког, дескриптивног метода и не улази дубље у објашњавање узрока који су условили њену појаву.

У првом поглављу књиге обрађене су комбинације глагола εἶναι с партиципом презента, аориста и перфекта и то најпре у старогрчком, затим у којни и, на крају, у новогрчком. Аутор примећује одмах у почетку да је пажња готово свих оних који су се пре њега бавили проблемом перифрастичних конструкција (Heikel, Barbelenet, Alexander, Björck, Rosén, Gonda) углавном била концентрисана на перифразу εἶναι + партицип презента. Обрађујући многе примере из Херодота, трагичара, Аристофана, Тукидида, Ксенофонта и Платона закључује да комбинација глагола εἶναι с партиципом презента не може да има значење праве перифразе уколико глагол εἶναι има значење: „постоји, налази се”, те у таквом случају увек има независну функцију. Као други, истина прилично несигуран пример неперифрастичне комбинације глагола εἶναι с партиципом Аерта наводи случајеве где је глагол εἶναι праћен неком одредбом за место или за време. Следе затим и други случајеви независне употребе глагола εἶναι у комбинацији са партиципом презента: случај кад је глагол εἶναι својим положајем у реченици истакнут према партиципу, односно кад се налази на почетку реченице, затим кад је праћен дативом интереса или случај кад је дошло до адјективизирања или субстантивизирања партиципа где опет није могуће говорити о правој перифрази. Такву врсту перифразе назива адјективном или субстантивном (adjectival periphrasis, substantival periphrasis). На тај начин Аерт своди праву перифразу на прилично ограничен број случајева, и то не само код комбинације глагола εἶναι са партиципом презента, већ и код комбинација са партиципом аориста и перфекта када се могу јавити исти случајеви независне употребе глагола εἶναι.

Аутор сматра да се презентска перифраза (такође и адјективна и субстантивна) најчешће среће у језику 5. века пре нове ере док у 4. веку постаје све ређа. Код Хомера је нема. Примећује да скоро сви партиципи имају интранзитивни или пасивно значење најчешће придевског и описног карактера. Док је код Херодота најчешћи редослед: копула-партицип, код Платона и код говорника преовладава обрнути редослед, будући да је све чешћом употребом перифразе копула изгубила у свом интензитету, све је мање наглашавана, те је добила место после партиципа. У којни се срећу сви облици перифразе као и у претходном периоду. Аутор издваја само један нови облик перифразе у том периоду који је још Бјорк уочио и назвао „прогресивна перифраза”. Употређујући употребу доста честе перифрастичне комбинације: имперфект глагола εἶναι + партицип презента у старогрчком и Новом Завету (Јеванђеље по Луки), закључује да Херодотови примери дају опис ситуације у одређеном моменту, док примери из Новог Завета описују једну акцију, односно, имају чисто временску вредност. Велики број примера овакве „прогресивне перифразе“ у Јеванђељу по Луки која су страни како старогрчком тако и језику којне Аерт тумачи утицајем Септуагинте, где се она јавља и репродукује једну аналогну јеврејску конструкцију. У новогрчком се партицип презента активног окаменио у облику акузатива сингулара мушког рода и као такав

почео да се користи само прилошки. Нестало је сваке комбинације су глаголом εἶναι. Очувано је само неколико медио-пасивних партиципа који су почели да се користе само као придеви. Перифрастичну конструкцију типа εἶμι ἐχου / ἐχουρ εἶμι у законском, где се стари партицип презента очувао у сва три рода, аутор тумачи једном иновацијом рановизантинског периода, када је таква конструкција уведена да унесе разлику између индикатива и конјунктива активног презента, а коју је подржала „стандардна перифраза“ као καθήμενος ἐστί или перифраза са партиципом перфекта.

За аорисну перифразу (εἶναι + партицип аориста) у старогрчком аутор сматра да и није права перифраза будући да се потпуно налази у оквирима аорисног аспекта те да би се најбоље дала окарактерисати као неко специјално наглашавање аорисног аспекта. Тако одбацује сваку могућност да би комбинација εἶναι + партицип аориста могла да представља „Zweites Futurum“ (како је мислио Rosén) или да замени функцију неког другог аспекта, па да претставља перифразу за перфект или плусквамперфект (како је сматрао Вјогск). Сматра да о перифрази не може бити говора чак ни у оним примерима где би се на први поглед могло помислити да постоји нека могућност перифразе, јер су увек специјалне околности довеле до такве перифрастичне конструкције. У периоду које аутор наилази на сасвим обрнуту ситуацију. Доказује да је комбинација ἦν / ἦσαν + партицип аориста на првом месту коришћена у значењу плусквамперфекта, док синтетички облици плусквамперфекта полако нестају да би се у првим вековима наше ере сасвим изгубили. Сматра да је аорисна перифраза продукт које и да се тек у 1. и 2. веку наше ере почела интензивно користити док у старогрчком о њој још не може бити говора. У новогрчком нестаје после 14. века, а задржава се само у грчком говору јужне Италије (Калабрија). Насупрот комбинацији ἦν / ἦσαν + партицип аориста, Аертс примећује да је комбинација индикатива презента од εἶναι + партицип аориста ретка како у старогрчком тако и у којни. У новогрчком се партицип аориста губи и то у истом периоду кад и партицип презента (10—15. век).

Говорећи о трећој врсти перифразе: εἶναι + партицип перфекта (која је најстарија) аутор примећује да су се њом научници тек узгредно бавили а најчешће су је потпуно запостављали. Хронолошким редом прати развој перифрастичних облика са партиципом перфекта и указује на још сасвим неразвијену употребу перифрастичних облика код Хомера, код ког се облици за 3. л. пл. индикатива перфекта и плусквамперфекта редовно завршавају на: -vтaи, -vтo, односно -aтaи, -aтo. Изузетно у 3. л. сг. наилазимо на аналитичке облике, али партицип перфекта је у потпуности адјективизиран: (A 388) τετeλεσμενος ἐστίv, (Г 309) πεπρωμενος ἐστίv, (B 260) κεκλημενος ἐστίv. За 3. л. пл. Херодот користи паралелно и синтетичке и аналитичке облике са εἶσi(v) / ἦσαν који ће код трагичара преовладати. Хомер и у активу и у медиопасиву користи само синтетичке облике за конјунктив и оптатив перфекта. После Хомера синтетички облици за конјунктив и оптатив одржали су се само у активу да би у 4. веку пре нове ере перифраза преовладала у свим облицима и активном и медио-пасивном конјунктива и оптатива. Аертс сматра да је слично презентској перифрази и перифраза са партиципом перфекта обично интранзитивног и описног карактера, премда, све већим развојем резултативно-транзитивног перфекта у 4. веку пре нове ере све више почиње да се користи и партицип перфекта резултативно-транзитивног значења који је код Херодота још доста редак. Док код Херодота преовладава активан партицип перфекта, код Ксенофонта и код Тукидида преовладава медио-пасиван партицип перфекта.

У којни карактер перфекатске перифразе остаје исти како и у старогрчком — интранзитиван и описан. Преовладавају комбинације с партиципом перфекта пасивног, док су са активним партиципом перфекта ретке. Перифраза је углавном ограничена на индикатив. Све је чешћа перифраза са партиципом аориста на рачун перифразе са партиципом перфекта који је најчешће адјективизиран (често је та адјективизација потенцирана партиципом ὄv).

У новогрчком се очувао само пасивни партицип перфекта на *-μένος* који се и надаље, у комбинацији са глаголима *εἶναι* и *ἔχειν*, користи за грађење перфекта и плусквамперфекта, док је активни партицип перфекта коначно нестао из језика, у исто време кад и партицип аориста и кад су се догодиле промене у партиципу презента. Активан и медио-пасиван перфект се губе. Уколико су се неки облици и одржали примили су аорисно значење.

У II поглављу књиге Aerts обрађује углавном перифразу глагола *ἔχειν* са партиципом аориста познату као *συζήμα ἀτιμιόν*, која се најчешће среће код Софокла, Еурипида и Херодота, ређе код других писаца, а чији би прототип могао бити већ код Хомера: (A 356) — *ἔλων γὰρ ἔχει γέρας*, где глагол *ἔχειν* још увек има независну функцију и не може бити сматран за помоћни глагол. Како је у грчком језику резултативно-транзитивна употреба перфекта достигла свој пуни развој тек у 4. веку пре нове ере, сматра да се комбинација *ἔχειν* + партицип аориста углавном (мада не и увек) јављала у оним случајевима где би била пожељна употреба резултативно-транзитивног перфекта. Тако би све до 4. века пре нове ере ова врста перифразе замењивала транзитивни перфект код оних глагола који га још нису имали, да би у првој половини 4. века почела да нестаје. Aerts одбацује мишљење неких научника који и у новогрчком перфекту виде исти начин образовања.

У којни конструкција *ἔχειν* + партицип активног аориста јавља се само изузетно а најчешће припада типу: *ἔχω* + одредба за време + партицип (презента или аориста) који је прилично чест. И конструкција *ἔχειν* + партицип активног перфекта нестаје у периоду којне. Нешто чешће јавља се само конструкција типа: *ἔχω* + објект + партицип перфекта који се на њега односи. Ипак, у већини случајева ни ту се не ради о правој перифрази, али Aerts сматра да се та врста конструкције понајвише приближила новогрчком облику: *ἔχω γράμμένο*. На тај би се начин први заметци новогрчке конструкције за перфекатску перифразу могли налазити већ у старогрчком и којни, док свој пуни развој ова конструкција доживљава тек у новогрчком. Аутор се не слаже са мишљењем E. Mihevc (LA DISPARITION DU PARFAIT DANS LE GREC DE LA BASSE EPOQUE, Љубљана 1959) која износи претпоставку да је у извесном периоду конструкција *ἔχειν* + партицип пасивног аориста (*ἔχω γράμμένο*) била у широкој употреби пре конструкције *ἔχω* + инфинитив аориста (*ἔχω γράψει*). Не пориче да се таква конструкција јавља, али сматра да јој је фреквенција била доста слаба (негде, као у Тракији и на Лезбу, чак и изузетно слаба).

У новогрчком се глагол *ἔχειν* одржао у перифрази само са партиципом перфекта (изузетно у Апулији и са партиципом аориста). Степен независности глагола *ἔχειν* и даље наставља да варира тј. често наилазимо на случајеве које не бисмо могли означити као перифразу. Ипак, за изражавање перфекта /плусквамперфекта преовладала је конструкција *ἔχειν* + инфинитив аориста (*ἔχω γράψει* / *εἶχα γράψει*) над *ἔχειν* + партицип пасивног перфекта (*ἔχω γράμμένο*). Преовладавање прве конструкције аутор тумачи разликом у значењу: док се конструкција типа *ἔχω γράψει* може користити и са транзитивним и са интранзитивним глаголима, конструкција типа *ἔχω γράμμένο*, будући да у принципу захтева објекат, може да се користи само са транзитивним глаголима (изузетно у грчком говору Апулије може да се користи и са интранзитивним глаголима, док се партицип окамењује у плуралу средњег рода). Перфект типа *ἔχω γράψει* убрзо почиње да се користи наместо аориста.

На крају књиге Aerts је дао опширну и добро одабрану библиографију.

Бојана Шијачки, Београд.